

Vergaderjaar 2003–2004

29 488

Kerdoelen basisonderwijs

Nr. 1

BRIEF VAN DE MINISTER VAN ONDERWIJS, CULTUUR EN WETENSCHAP

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 19 maart 2004

Bijgaand bied ik u een voorstel voor herziening van de kerndoelen basisonderwijs aan. Na overleg met uw Kamer zal ik het benodigde wetstraject in gang zetten om de herziene kerndoelen zo spoedig mogelijk van kracht te laten zijn.

Deze herziene kerndoelen zijn de uitkomst van een zorgvuldige procedure. In februari 2001 is de commissie kerndoelen basisonderwijs ingesteld. Deze commissie, naar haar voorzitter prof. dr. W.H.F.W. Wijnen ook wel de commissie Wijnen genoemd, is gevraagd de huidige kerndoelen uit 1998 te actualiseren. Kerndoelen beschrijven wat kinderen door de school moet worden bijgebracht om te kunnen functioneren in de maatschappij en om zich verder te kunnen ontwikkelen in het vervolgonderwijs. Een veranderende maatschappij eist een periodieke herziening van de kerndoelen. Uit rapporten van de onderwijsinspectie en de Citogroep blijkt bovendien dat de huidige kerndoelen scholen weinig houvast bieden bij de inrichting van het onderwijsprogramma. De huidige kerndoelen bieden scholen onvoldoende ruimte om recht te doen aan verschillen tussen leerlingen. Evenmin bieden de huidige kerndoelen scholen de kans om zich naar de inhoud van het programma nadrukkelijk te profileren ten opzichte van andere scholen. Meer ruimte om vorm en inhoud te geven aan het eigen onderwijsprogramma past bij een professionele organisatie. Bij minder regels en meer autonomie voor scholen horen ook nieuwe kerndoelen. De commissie is daarom gevraagd de kerndoelen te beperken tot die zaken die van wezenlijke betekenis zijn voor de kansen van kinderen op het succesvol vervolgen van de onderwijsloopbaan na het basisonderwijs.

De commissie Wijnen heeft haar advies in januari 2002 aan de toenmalige staatssecretaris van onderwijs aangeboden (documentnummer: OCW0200099). In het advies wordt onderscheid gemaakt tussen een kerndeel en een differentieel deel. Het kerndeel omvat de voor alle scholen verplichte kerndoelen. In het differentieel deel maakt de school eigen keuzes, die ze verantwoordt in het schoolplan. Voor de leergebieden in het kerndeel heeft de commissie heel precieze kerndoelen beschreven. Voor

de leergebieden in het differentieel deel heeft de commissie geen kerndoelen opgesteld. Het differentieel deel is immers bedoeld om te kunnen differentiëren. Het stelt scholen in staat het onderwijs aan te passen aan verschillen tussen leerlingen: afhankelijk van hun vorderingen zijn sommige leerlingen ermee gebaat dat ze meer tijd besteden aan de leergebieden uit het kerndeel, zodat ook zij de kerndoelen bereiken. Voor andere leerlingen kan de leertijd van het differentieel deel worden benut voor het bereiken van andere doelen dan de kerndoelen. Ook kunnen scholen het differentieel deel benutten om zich (inhoudelijk) te profileren ten opzichte van andere scholen.

In het advies is gezocht naar een goede balans tussen samenhang in het onderwijsbestel en beleidsruimte voor scholen. Om na te gaan of het advies van de commissie Wijnen op een breed draagvlak kan rekenen, zijn scholen, organisaties en andere betrokkenen in de gelegenheid gesteld een reactie te geven op de voorstellen van de commissie. Ook de Onderwijsraad is gevraagd te reageren.

Uit de reacties blijkt veel waardering voor het advies van de commissie Wijnen. Men is eensgezind over de voordelen van meer eigen ruimte voor de scholen. Het onderwijs kan worden afgestemd op de behoeften van de leerlingen. Aan de hand van kenmerken van de leerlingpopulatie, wensen van ouders, missie, doelstellingen en identiteit van de school kunnen scholen een beredeneerde keuze maken in het onderwijsaanbod. Maar uit de reacties blijkt dat het advies ook risico's met zich mee brengt. Een aantal leergebieden en domeinen die essentieel zijn voor de ontwikkeling van kinderen in de basisschoolleeftijd ontbreken in het voorgestelde kerndeel. Dit betekent dat scholen ervoor kunnen kiezen hun leerlingen of een deel van hun leerlingen deze lesstof niet aan te bieden. Dit brengt twee zwaarwegende risico's met zich mee:

- leerlingen missen de aansluiting met het vervolgonderwijs
- (zwakkere) leerlingen wordt een te beperkt onderwijsaanbod geboden.

Uitgevers hebben in de consultatieronde aangegeven dat zij hun methoden nadrukkelijk baseren op de kerndoelen. Indien voor bepaalde vaardigheden geen kerndoelen worden beschreven, bestaat de kans dat deze vaardigheden niet meer behandeld worden in de methoden. Omdat de methoden richting geven aan het onderwijsaanbod op scholen brengt dit het risico op verschraling van het onderwijsaanbod met zich mee.

Na weging van de ingebrachte argumenten is de Stichting Leerplanontwikkeling (SLO) gevraagd een nieuw advies op te stellen dat recht doet aan het advies van de commissie Wijnen en een oplossing biedt voor de geconstateerde risico's. Het advies van de SLO (mei 2003) is opnieuw besproken met scholen en deskundigen, waarna nog een aantal wijzigingen is aangebracht. Tevens heeft afstemming plaatsgevonden met de werkzaamheden van de Taakgroep Vernieuwing Basisvorming, die zich onder meer buigt over de herziening van de kerndoelen in de onderbouw van het voortgezet onderwijs, en de Taakgroep Cultuureducatie, die heeft geadviseerd over cultuureducatie in het primair onderwijs.

Het voorstel dat ik u nu aanbied is het resultaat van de inbreng van de commissie Wijnen, de SLO en het veld. Het aantal kerndoelen in het voorstel is fors verminderd ten opzichte van de nu geldende kerndoelen. Deze reductie betreft alle leergebieden. Voor alle leergebieden is nagegaan welke doelen essentieel zijn voor de ontwikkeling van een leerling in de basisschoolleeftijd en een goede aansluiting met het voortgezet onderwijs mogelijk maken. Bij de weging van de kerndoelen is ook beoordeeld voor welke kerndoelen variatie in het aanbod een doorgaande leerlijn naar het voortgezet onderwijs niet in de weg staat. Deze afwegingen hebben ertoe geleid dat de reductie van het aantal kerndoelen bij Nederlands en rekenen/wiskunde beperkter is dan bij de zogenoemde zaakvakken en

expressievakken. Ook bieden de kerndoelen in het huidige voorstel voor laatstgenoemde leergebieden meer ruimte voor een eigen invulling door de school dan de kerndoelen voor Nederlands en rekenen/wiskunde. Het advies doet naar mijn idee zeer goed recht aan de essentiële functies van kerndoelen:

- waarborging van een doorgaande leerlijn
- waarborging van een breed onderwijsaanbod voor alle leerlingen
- referentiekader bij (publieke) verantwoording.

Op welke wijze dit voorstel hieraan tegemoet komt licht ik graag toe. Veel belang hecht ik aan de wijze waarop scholen worden ondersteund bij het in de praktijk nemen van de herziene kerndoelen. Ook hieraan zal ik in deze brief aandacht besteden.

Doorgaande leerlijn

In het nu voorliggende advies is geen sprake meer van een kerndeel en een differentieel deel. Voor de leergebieden die essentieel zijn voor de ontwikkeling van een leerling in de basisschoolleeftijd en die in het vervolgonderwijs aan bod komen zijn kerndoelen geformuleerd. Dit betekent niet dat scholen geen ruimte meer hebben voor eigen keuzes. Er is verschil aangebracht in de mate van precisie van de kerndoelen. Voor sommige leergebieden gelden precieze, gedetailleerde omschrijvingen van de kerndoelen. Voor andere leergebieden zijn de omschrijvingen globaler. Bij de globaal omschreven kerndoelen hebben scholen meer ruimte voor eigen invullingen dan bij de precies omschreven kerndoelen. Om een doorgaande leerlijn naar het vervolgonderwijs te waarborgen is het noodzakelijk voor leergebieden als Nederlandse taal en rekenen /wiskunde zeer precieze kerndoelen te formuleren. Voor leergebieden als kunstzinnige oriëntatie en bewegingsonderwijs kan meer differentiatie in het onderwijsaanbod worden toegelaten. Een doorgaande leerlijn heeft in dit verband niet alleen betrekking op de aansluiting van het basisonderwijs op het voortgezet onderwijs maar ook op de aansluiting tussen basisscholen. De ruimte die scholen krijgen voor eigen keuzes mag niet leiden tot aansluitingsproblemen voor leerlingen bij bijvoorbeeld een verhuizing. Uitsluitend daar waar differentiatie in het onderwijsaanbod de doorgaande leerlijn niet in de weg staat, is volstaan met een globale omschrijving van de kerndoelen.

Voor het waarborgen van een doorgaande leerlijn is inhoudelijke afstemming met de kerndoelen voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs van groot belang. Tijdens de ontwikkeling van de kerndoelen basisonderwijs heeft afstemming plaatsgevonden met de werkzaamheden van de Taakgroep Vernieuwing Basisvorming. In het definitieve advies dat de Taakgroep in juni 2004 zal uitbrengen, wordt een toelichting op de relatie met de kerndoelen basisonderwijs opgenomen.

Ook de kerndoelen voor het speciaal onderwijs die in ontwikkeling zijn, worden afgestemd op het nu voorliggende voorstel voor kerndoelen basisonderwijs.

Ik ben van mening dat met dit voorstel voor nieuwe kerndoelen basisonderwijs een goede balans is gevonden tussen het bieden van ruimte aan scholen en de waarborging van een doorgaande leerlijn.

Breed onderwijsaanbod

Het voorstel beschrijft kerndoelen voor alle leergebieden die essentieel zijn voor leerlingen in de basisschoolleeftijd. Hiermee wordt een breed en uitdagend onderwijsaanbod voor alle leerlingen gewaarborgd. De basisschool dient¹ voor alle leerlingen een onderwijsaanbod te verzorgen dat dekkend is voor de kerndoelen. Wel zijn scholen in de gelegenheid om het onderwijsaanbod af te stemmen op de individuele leerling. Zo kan voor

¹ De kerndoelen basisonderwijs zijn ook van toepassing op het speciaal basisonderwijs. Waar in de tekst basisschool staat, wordt basisschool of school voor speciaal basisonderwijs bedoeld.

leerlingen die meer tijd nodig hebben voor taal en rekenen gekozen worden voor iets minder diepgang bij de zogenoemde zaakvakken, rekening houdend met de behoeften van de leerling. Omgekeerd geldt natuurlijk even goed dat voor leerlingen die de lesstof vrij snel beheersen er ruimte is om het onderwijsaanbod te verbreden, bijvoorbeeld met wat meer aandacht voor kunstzinnige oriëntatie of geschiedenis. Het voorstel telt niet meer kerndoelen dan het voorstel van de commissie Wijnen. Het voorstel komt dus nog steeds tegemoet aan de wens het aantal kerndoelen te beperken. Beperking van het aantal kerndoelen leidt tot scherpe keuzes. In deze keuze wegen maatschappelijke overwegingen zwaar. De maatschappij stelt haar eisen. Kinderen vervullen nu en straks taken en rollen waarop ze via het onderwijs worden voorbereid. Zo wordt van kinderen verwacht zich redzaam te kunnen gedragen als consument en als verkeersdeelnemer. Kerndoelen over deze rollen mogen daarom niet ontbreken. Maatschappelijke overwegingen hebben er ook toe geleid dat techniek, burgerschap en cultuureducatie een belangrijke plaats in het nieuwe voorstel innemen.

Techniek

Er is een groot tekort aan technici. Nederland ambieert een kennis-economie. Als er geen deskundigen zijn om de kenniseconomie op gang te brengen, blijft deze ambitie een illusie. Voor het bereiken van onze ambitie is aandacht voor techniek in het basisonderwijs noodzakelijk. Van belang is dat kinderen niet alleen kennis over techniek vergaren maar ook «zelf leren doen». De kerndoelen uit voorliggend voorstel beschrijven dan ook zowel kennis als vaardigheden. Het aanleren van technische vaardigheden gebeurt bij voorkeur in samenhang met andere vakgebieden. Om die reden zijn de kerndoelen voor techniek ondergebracht in het leergebied «oriëntatie op jezelf en de wereld». Deze ordening maakt «onderwijs in samenhang» niet alleen mogelijk, maar bevordert dit tevens. Er is minder kans op verkoking van inhouden, die het zicht op betekenisvolle samenhang van inhouden ontnemt. De positie van techniek in de kerndoelen basisonderwijs geeft uitdrukking aan het belang van techniek voor onze samenleving. De kerndoelen ondersteunen het programma Verbreding Techniek basisonderwijs (VTB). In dit programma werken bedrijfsleven en overheid samen aan het stimuleren van techniek in het basisonderwijs.

Burgerschap

Het belang van burgerschap voor onze huidige maatschappij is onomstreden. In mijn visie gaat het bij burgerschap niet alleen om kennisoverdracht, maar evenzeer om ervaringsleren: burgerschap leer je door het te doen, door te ervaren wat het is. De kerndoelen zijn in lijn met deze visie opgesteld. Niet alleen kennis over bijvoorbeeld de rol van de burger in Nederland en Europa is van belang. Maar ook het zich gedragen vanuit respect voor algemeen aanvaarde waarden en normen is expliciet in de kerndoelen opgenomen. In de WRR rapportage *Waarden, normen en de last van het gedrag* (2003) wordt bovendien benadrukt dat de bijdrage van de school voor de overdracht van normen en waarden ook zit in de «gewone schoolvakken», zoals gymnastiek en geschiedenis. De WRR wijst ook op het belang van het goed leren beheersen van het Nederlands. Ook via de kerndoelen voor deze leergebieden wordt dus bijgedragen aan de overdracht van normen en waarden.

Cultuureducatie

Overdracht van normen en waarden vindt ook plaats via cultuureducatie. Bij de kerndoelen voor kunstzinnige oriëntatie gaat het om kennismaking

met die aspecten van cultureel erfgoed waarmee mensen in de loop van de tijd vorm en betekenis hebben gegeven aan hun bestaan. Ook zijn deze kerndoelen gericht op het verwerven van kennis van de hedendaagse kunstzinnige en culturele diversiteit. De Taakgroep Cultuureducatie wees in haar advies (documentnummer: OCW0300532) op het belang van interactie met de buitenwereld; daadwerkelijke «confrontaties» met kunst en cultuur. Met voorliggend voorstel hoop ik scholen hiertoe te stimuleren. Het voorstel biedt scholen de ruimte een eigen invulling te geven aan cultuureducatie, met aandacht voor kunst- en cultuuruitingen die passen bij de school en de leerlingen.

Ik ben van mening dat met de voorgestelde kerndoelen een breed onderwijsaanbod wordt gegarandeerd. Ook wil ik scholen in de gelegenheid stellen onderwijs te geven in leergebieden waar geen kerndoelen voor zijn geformuleerd. Zo wil ik het voor scholen mogelijk maken Duits of Frans aan te bieden. Hierover zijn ook internationaal afspraken gemaakt. Bij de Europese top in Lissabon (2000) en vervolgens in Barcelona (2002) is afgesproken dat de Europese lidstaten het aanbieden van twee vreemde talen op jonge leeftijd gaan stimuleren. Wijziging van de WPO om het geven van Frans en Duits op de basisschool mogelijk te maken, zie ik als een eerste stap om invulling te geven aan deze afspraak. Het gaat nadrukkelijk om buurtalenonderwijs. Zo is het niet de bedoeling dat deze ruimte benut wordt om aan allochtone leerlingen moedertaalonderwijs aan te bieden.

Nederland heeft in economische en culturele zin van oudsher nauwe banden met Duitsland, België (incl. Wallonië) en Frankrijk. Ik vind het belangrijk dat leerlingen zich optimaal kunnen voorbereiden op een beroepsleven waarin zij te maken krijgen met Frans- en Duitstalige handelspartners. Vroeg vreemde-talenonderwijs hoort hierbij. In de grens-regio's heeft een aantal scholen al ervaring met het geven van een buurtaal als tweede vreemde taal. Deze scholen is in het kader van een experiment toestemming verleend om een tweede vreemde taal binnen reguliere lestijd aan te bieden. De lessen in de vreemde taal (de zogenaamde ontmoetingstaal, Begegnungssprache of langue de rencontre) worden gegeven door een «native speaker». De groepsleerkracht houdt tijdens deze lessen formeel de verantwoordelijkheid. Ook als het voor alle scholen mogelijk wordt Frans en Duits aan te bieden, gaat mijn voorkeur uit naar het inzetten van «native speakers». Het Europees Platform, verantwoordelijk voor de genoemde experimenten, zal gevraagd worden een advies uit te brengen over het stimuleren van vreemde talenonderwijs in het basisonderwijs.

In Barcelona is niet alleen afgesproken om het aanbieden van twee vreemde talen te stimuleren. Er is expliciet gesproken over het op jonge leeftijd aanbieden van vreemde talen. Er zijn geen instrumenten ter beschikking die scholen verplichten in een bepaalde groep te beginnen met het aanbieden van een vak. Scholen zijn vrij om hun onderwijsprogramma naar eigen inzicht in te richten. De weg naar het bereiken van de kerndoelen stippelen de scholen zelf uit. Ik wil de scholen deze vrijheid niet ontnemen. Om scholen te stimuleren eerder met het aanbieden van een vreemde taal te beginnen dan nu het geval is, worden alternatieve wegen verkend. De meeste scholen gebruiken methoden voor het inrichten van hun onderwijsprogramma. Doorgaans zijn de methoden voor Engels afgestemd op een start in groep 7. Met de groep educatieve uitgeverijen (geu) is gesproken over de mogelijkheden van het ontwikkelen van methoden die ook voorzien in een lesaanbod voor groep 5 en 6. De uitgeverijen hebben zich bereid verklaard deze mogelijkheden met ocw te willen verkennen. Inzet is scholen met de ontwikkeling van een lesaanbod voor groep 5 en 6 te stimuleren ook daadwerkelijk eerder met het aanbieden van Engels te beginnen.

Verantwoording

Kerndoelen bieden een referentiekader bij publieke verantwoording. De commissie Wijnen legt hier in haar advies veel nadruk op. Het betreft zowel de verantwoording die de overheid aflegt over de staat van het basisonderwijs, als de verantwoording die elke basisschool aflegt over de gemaakte keuzes, geleverde inspanningen en gerealiseerde resultaten. De inspectie van het onderwijs beoordeelt of het onderwijsaanbod van een school voldoende garanties biedt voor het realiseren van de kerndoelen. De informatievoorziening van de inspectie zorgt ervoor dat ook ouders de bevindingen van de inspectie kunnen inzien. De verantwoording die de basisschool aflegt dient niet alleen externen maar ook, of beter gezegd in eerste instantie, de school zelf. Met andere woorden de kerndoelen bieden een referentiekader voor de interne kwaliteitszorg; ze helpen scholen hun schoolbeleid te sturen.

De kerndoelen beschrijven een ambitieniveau. Ze beschrijven welke ambitie de samenleving met het basisonderwijs nastreeft. Ze geven weer wat onze samenleving verwacht dat in het basisonderwijs bij alle leerlingen tot stand wordt gebracht. Om het gewenste ambitieniveau te bereiken staan een school ook andere instrumenten dan kerndoelen ter beschikking. In de benadering van de commissie Wijnen zijn kerndoelen een sturingsinstrument, één naast andere. Ik onderschrijf deze benadering, en richt mijn beleid dan ook niet alleen op de kerndoelen maar ook op andere instrumenten, die scholen ondersteunen bij het bereiken van de gestelde ambitie.

Concretisering van de kerndoelen vindt in de praktijk plaats in onderwijsmethoden en leerlijnen en tussendoelen. Scholen geven aan veel belang te hechten aan deze instrumenten. Methoden en leerlijnen en tussendoelen bieden scholen handvatten om de kerndoelen in praktijk te nemen. Onderwijsmethoden tonen een mate van concretisering die in de kerndoelen zelf niet is te realiseren. Scholen hechten er bij de aanschaf belang aan dat methoden «dekkend» zijn voor de kerndoelen. De Gids voor onderwijsmethoden voor het basisonderwijs (SLO) biedt hierover informatie.

Leerlijnen beschrijven de belangrijkste stappen die leerlingen zetten in het leerproces op weg naar het bereiken van één of meer kerndoelen aan het einde van de basisschool. Tussendoelen beschrijven de belangrijkste momenten in de ontwikkeling. Leerlijnen en tussendoelen bieden zicht op het leergedrag en de vorderingen van leerlingen. Bovendien kunnen ze worden benut voor de interne kwaliteitszorg van een school; ze bieden zicht op «de vorderingen» van de school.

Voor de (interne en externe) verantwoording is ook inzicht in het beheersingsniveau van de kerndoelen van belang. Dit niveau is in de formulering van de kerndoelen zelf niet precies uit te drukken, omdat de bekwaamheid die in een kerndoel centraal staat uit een veelheid aan stappen en aspecten bestaat. Operationalisering van het beheersingsniveau vindt plaats in toetsen. Vrijwel alle scholen maken gebruik van toetsen als diagnostisch instrument. De toetsresultaten worden door veel scholen bijgehouden in een leerlingvolgsysteem. Deze gegevensverzameling stelt scholen in staat de toetsresultaten ook in te zetten ten behoeve van hun interne kwaliteitszorg.

Onderwijsmethoden, leerlijnen, tussendoelen en toetsen ondersteunen scholen bij het vertalen van de kerndoelen naar de praktijk en bieden scholen een referentiekader bij verantwoording. Uit de praktijk blijkt dat scholen veel belang hechten aan deze instrumenten. Het ontwikkelen van deze instrumenten wil ik daarom blijven stimuleren.

Conclusie

De SLO heeft het voorstel voorgelegd aan een beperkt aantal leraren. Men staat zeer positief ten opzichte van het ontwikkelde materiaal. Men herkent in deze doelen heel goed wat de maatschappij belangrijk vindt om in het basisonderwijs aan de orde te stellen. Men ervaart veel vrijheid voor scholen door de globalere formuleringen van sommige leergebieden. Wel geven de scholen aan behoefte te hebben aan ondersteuning bij het «vertalen» van de kerndoelen naar de lespraktijk. Ik heb aangegeven deze ondersteuning te willen bieden.

Het streven is de herziene kerndoelen per aanvang van het schooljaar 2005/2006 in te voeren. Uit overleg met de Groep Educatieve Uitgeverijen (GEU) blijkt dat het merendeel van de hedendaagse methoden aansluit op het voorstel voor herziene kerndoelen, waardoor invoering per schooljaar 2005/2006 geen problemen hoeft op te leveren. Wel geven de uitgeverijen aan dat de kerndoelen die in het voorstel staan genoemd onder het domein tijd zullen leiden tot herziening van de methoden voor geschiedenis. Het aanpassen van de volledige methoden zal een aantal jaren in beslag nemen. Ook het aanpassen van de methoden voor Engels om de scholen te stimuleren eerder dan in groep 7 met dit vak te beginnen, neemt enkele jaren. De kerndoelen zullen om die reden met een overgangperiode worden ingevoerd.

De Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap,
M. J. A. van der Hoeven

Inhoud

Preambule	8
Nederlands	8
Engels	11
Friese taal	11
Rekenen/wiskunde	12
Oriëntatie op jezelf en de wereld	14
Kunstzinnige oriëntatie	16
Bewegingsonderwijs	17

Preambule

Basisonderwijs bevordert brede vorming van kinderen. Het onderwijs richt zich op de emotionele en verstandelijke ontwikkeling, op de ontwikkeling van de creativiteit en het verwerven van sociale, culturele en lichamelijke vaardigheden. De kerndoelen zijn een operationalisering hiervan. Het geheel van samenhangende en daarom doorgenummerde kerndoelen geeft een beeld van het inhoudelijk aanbod van het basisonderwijs. De kerndoelen in deze opsomming zijn ingedeeld in hoofdstukken voor Nederlandse taal, Engelse taal, Friese taal, rekenen en wiskunde, oriëntatie op jezelf en de wereld, kunstzinnige oriëntatie, en bewegingsonderwijs. Kerndoelen zijn streefdoelen. Ze geven aan wat iedere school in elk geval nastreeft bij leerlingen. Daarbij kunnen drie kanttekeningen geplaatst worden.

In de eerste plaats omschrijven de doelen het eind van een leerproces, niet de wijze waarop ze bereikt worden. Met andere woorden, kerndoelen doen geen uitspraken over didactiek. Gezien het karakter van het basisonderwijs dienen leraren een beroep te doen op de natuurlijke nieuwsgierigheid en de behoefte aan ontwikkeling en communicatie van kinderen, en deze te stimuleren. Door een gestructureerd en interactief onderwijsaanbod, vormen van ontdekkend onderwijs, interessante thema's en activiteiten worden kinderen uitgedaagd in hun ontwikkeling.

In de tweede plaats dienen inhouden en doelen zo veel mogelijk op elkaar te worden afgestemd, verbinding te hebben met het dagelijks leven en in samenhang te worden aangeboden. In concreet onderwijs zijn doorgaans doelen uit verschillende hoofdstukken tegelijk van belang. Taal bijvoorbeeld komt voor bij alle vakken. Aandacht voor cultuur is niet beperkt tot het kunstzinnig domein. Omgaan met informatietechnologie geldt voor alle gebieden.

In de derde plaats dient er aandacht te worden besteed aan doelen die voor alle leergebieden van belang zijn: goede werkhouding, gebruik van leerstrategieën, reflectie op eigen handelen en leren, uitdrukken van eigen gedachten en gevoelens, respectvol luisteren en kritiseren van anderen, verwerven en verwerken van informatie, ontwikkelen van zelfvertrouwen, respectvol en verantwoordelijk omgaan met elkaar, zorg voor en waardering van de leefomgeving.

Nederlands

Karakteristiek

Taalonderwijs is van belang omdat de rol van taal bij het verwerven van inhouden en vaardigheden in alle leergebieden (en de transfer daartussen) evident is. Het onderwijs in Nederlands als tweede taal heeft dat besef de laatste jaren sterk doen groeien. Taalonderwijs is dus van belang voor het succes dat kinderen in het onderwijs zullen hebben en voor de plaats die ze in de maatschappij zullen innemen.

Daarnaast heeft taal een sociale functie. Kinderen dienen hun taalvaardigheid te ontwikkelen, omdat ze die nu en straks in de maatschappij hard nodig hebben. Dat houdt onder meer in dat het onderwijs waar mogelijk uitgaat van communicatieve situaties: levensechte en boeiende leesteksten, gesprekken over onderwerpen die kinderen bezig houden, een echte correspondentie met kinderen van andere scholen. Taalverwerving en -onderwijs verlopen als het ware in cirkels: het gaat vaak om dezelfde inhouden, maar de complexiteit en de mate van beheersing nemen toe. Anders gezegd: het onderwijs in Nederlandse taal is er op gericht dat kinderen in de beheersing van deze taal in en buiten school steeds competentere taalgebruikers worden. Die competenties zijn te typeren in vier trefwoorden¹: kopiëren, beschrijven, structureren en beoordelen. Die zijn niet zonder meer tot formuleringen in kerndoelen te verwerken, omdat het vaak gaat om een combinatie van competenties. Met «kopiëren» wordt bedoeld: zo letterlijk mogelijk een handeling nadoen (overschrijven van het bord bijvoorbeeld). «Beschrijven» is op eigen wijze (in eigen woorden) toepassen van een vaardigheid. Dat kan inhouden: verslag uitbrengen, informatie geven of vragen. «Structureren» houdt in: op eigen manieren ordening aanbrengen.

In het aanbod neemt de schriftelijke taalvaardigheid een belangrijke plaats in. «Geletterdheid» veronderstelt meer dan alleen de techniek van lezen en schrijven. Ook inzicht in de maatschappelijke functie ervan en een positieve attitude maken er deel van uit. Deze ontwikkeling begint eigenlijk al voor de basisschool, bij voorlezen en vertellen in het gezin, en wordt verder ontwikkeld in alle groepen.

Ook al is de ontwikkeling van de schriftelijke taalvaardigheid van belang, de ontwikkeling van de mondelinge taalvaardigheid verdient blijvende aandacht. Uitbreiding van de woordenschat, aandacht voor taal en denken, toepassen van luisterstrategieën, voorlezen en vertellen: het zijn activiteiten die de mondelinge taalvaardigheid verder ontwikkelen, maar daarnaast voorwaardelijk zijn voor het schriftelijk domein.

Beschouwing van taal en taalgebruik geeft kinderen «gereedschappen» om over taal te praten en na te denken. Traditioneel ging het hierbij om grammatica, soms ook om de beschouwing van interessante taalverschijnselen. Tegenwoordig denkt men hierbij vooral aan inzicht in eigen en andermans taalgebruiksstrategieën, zodat een kind leert deze steeds bewuster en doelgerichter in te zetten. Naast aandacht voor taal als systeem is er ook reflectie op taalgebruik. Taalbeschouwing dient geen op zichzelf staand onderdeel te vormen, maar geïntegreerd te worden met (onderdelen uit) de overige domeinen.

Het zal duidelijk zijn dat onderwijs in Nederlands als tweede taal vaak een wat ander karakter heeft dan Nederlands als eerste taal: de beginsituatie van de leerlingen is anders, de didactiek verschilt, het aanbod is soms anders gefaseerd, er ligt meer nadruk op woordenschatuitbreiding. Maar voor alle leerlingen gelden in feite dezelfde doelen en hetzelfde aanbod. Veel van oorsprong autochtone kinderen die in achterstandssituaties opgroeien zijn ook gebaat bij didactische inzichten die door ervaring met onderwijs aan allochtone kinderen scherper zijn geworden. Eén van die inzichten is, dat taal in alle vakken een cruciale rol speelt bij het verwerven van kennis en vaardigheden in die «andere vakken».

¹ In navolging van de Vlaamse eindtermen voor lager onderwijs.

Mondeling taalonderwijs

- 1 De leerlingen leren informatie te verwerven uit gesproken taal. Ze leren tevens die informatie, mondeling of schriftelijk, gestructureerd weer te geven.
- 2 De leerlingen leren zich naar vorm en inhoud uit te drukken bij het geven en vragen van informatie, het uitbrengen van verslag, het geven van uitleg, het instrueren en bij het discussiëren.
- 3 De leerlingen leren informatie te beoordelen in discussies en in een gesprek dat informatief of opiniërend van karakter is en leren met argumenten te reageren.

Schriftelijk taalonderwijs

- 4 De leerlingen leren informatie te achterhalen in informatieve en instructieve teksten, waaronder schema's, tabellen en digitale bronnen.
- 5 De leerlingen leren naar inhoud en vorm teksten te schrijven met verschillende functies, zoals: informeren, instrueren, overtuigen of plezier verschaffen.
- 6 De leerlingen leren informatie en meningen te ordenen bij het lezen van school- en studieteksten en andere instructieve teksten, bij systematisch geordende bronnen, waaronder digitale.
- 7 De leerlingen leren informatie en meningen te vergelijken en te beoordelen in verschillende teksten.
- 8 De leerlingen leren informatie en meningen te ordenen bij het schrijven van een brief, een verslag, een formulier of een werkstuk. Zij besteden daarbij aandacht aan zinsbouw, correcte spelling, een leesbaar handschrift, bladspiegel, eventueel beeldende elementen en kleur.
- 9 De leerlingen krijgen plezier in het lezen en schrijven van voor hen bestemde verhalen, gedichten en informatieve teksten.

Taalbeschouwing, waaronder strategieën

- 10 De leerlingen leren bij de doelen onder «mondeling taalonderwijs» en «schriftelijk taalonderwijs» strategieën te herkennen, te verwoorden, te gebruiken en te beoordelen.
- 11 De leerlingen leren een aantal taalkundige principes en regels. Zij kunnen in een zin het onderwerp, het werkwoordelijk gezegde en delen van dat gezegde onderscheiden. De leerlingen kennen
 - regels voor het spellen van werkwoorden;
 - regels voor het spellen van andere woorden dan werkwoorden;
 - regels voor het gebruik van leestekens.
- 12 De leerlingen verwerven een adequate woordenschat en strategieën voor het begrijpen van voor hen onbekende woorden. Onder «woordenschat» vallen ook begrippen die het leerlingen mogelijk maken over taal te denken en te spreken.

Engels

Karakteristiek

Beheersing van de Engelse taal wordt voor iedereen steeds belangrijker door de toenemende internationalisering, groeiende mobiliteit en de uitbreidende mogelijkheden om te communiceren via nieuwe media. De plaats van Engels in het basisonderwijs wordt gefundeerd door Europees beleid en door het uitgangspunt dat een redelijke beheersing van die taal bereikt wordt wanneer er vroeg met het onderwijs in Engels begonnen wordt.

Het doel van Engels is om een eerste basis te leggen om te kunnen communiceren met moedertaalsprekers of anderen die buiten de school Engels spreken. Die eerste aanzet wordt later, in de periode van de basisvorming, verder ontwikkeld. In de basisschool wordt het onderwijs in de Engelse taal waar mogelijk in samenhang gebracht met inhouden van andere vakken. Bijvoorbeeld met inhouden in de oriëntatie op jezelf en de wereld. Het gaat dan om eenvoudige alledaagse onderwerpen als «woon-omgeving», «vrije tijd en hobby's», «het lichaam», «het weer».

In het basisonderwijs gaat het bij het onderwijs in de Engelse taal vooral om mondelinge communicatie en om het lezen van eenvoudige teksten. Het schrijven beperkt zich tot het kennismaken met de schrijfwijze van een beperkt aantal vaak voorkomende Engelse woorden. Voorts leren kinderen om woordbetekenissen en schrijfwijzen van woorden op te zoeken met behulp van het woordenboek.

Kerdoelen

- 13 De leerlingen leren informatie te verwerven uit eenvoudige gesproken en geschreven Engelse teksten.
- 14 De leerlingen leren in het Engels informatie te vragen of geven over eenvoudige onderwerpen en zij ontwikkelen een attitude waarbij ze zich durven uit te drukken in die taal.
- 15 De leerlingen leren de schrijfwijze van enkele eenvoudige woorden over alledaagse onderwerpen.
- 16 De leerlingen leren om woordbetekenissen en schrijfwijzen van Engelse woorden op te zoeken met behulp van het woordenboek.

Friese taal

Karakteristiek

Basisscholen in de provincie Friesland dienen onderwijs in de Friese taal op te nemen in hun aanbod op grond van artikel 4 van de Wet op het primair onderwijs: «Op scholen in de provincie Friesland wordt tevens onderwijs gegeven in de Friese taal, tenzij gedeputeerde staten op verzoek van het bevoegd gezag ontheffing van deze verplichting hebben verleend».

Onderwijs in het Fries heeft, evenals onderwijs in het Nederlands, een maatschappelijke en een sociale functie. De maatschappelijke functie valt samen met dezelfde functie van het onderwijs in het Nederlands: de rol van taal bij het verwerven van inhouden en vaardigheden in alle leergebieden en de transfer tussen taal en «andere vakken». In scholen waar Fries aangeboden wordt, staat dit onderwijs daarom niet los van onder-

wijs in het Nederlands. Tussen beide is transfer, bijvoorbeeld: uitbreiding van de woordenschat, luister- en leesstrategieën, taalbeschouwing. Naast een maatschappelijke functie heeft het onderwijs in het Fries een sociale en culturele functie. Kinderen worden vertrouwd met het leren zich uit te drukken in de taal die in de provincie, de regio, de plaats, de buurt en het gezin in informele en formele situaties gebruikt wordt. Daarmee nemen zij ook deel aan de cultuur van de eigen streek voor zover die samenhangt met het gebruik van het Fries.

In het aanbod neemt mondeling taalonderwijs een belangrijke plaats in. Het zal daarbij gaan om onderwerpen waarmee de kinderen vertrouwd zijn en om relatief eenvoudige competenties als beschrijven en ordenen. Enige vaardigheid in het lezen wordt ook nagestreefd. Het gaat daarbij om voor kinderen interessante teksten waarbij leesplezier van meer gewicht is dan het oefenen van leesbegrip.

Net als in het onderwijs in het Nederlands is het verwerven van luister-, lees- en woordenschatstrategieën van belang. Die zijn voor een deel overdraagbaar uit (of naar) het onderwijs in Nederlandse taal. Behalve deze samenhang in strategieën is taalbeschouwing in brede zin een domein dat een rijke bron van geplande of incidentele lessen kan vormen: de positie van het Fries in Nederland en in de eigen provincie, verschillen en overeenkomsten tussen Fries en Nederlands in gebruik, vorm, woordenschat en dergelijke.

Kerdoelen

Mondeling taalonderwijs

- 17 De leerlingen ontwikkelen een positieve attitude ten opzichte van het gebruik van Fries door henzelf en anderen.
- 18 De leerlingen leren informatie te verwerven uit gesproken Fries. Het gaat om teksten die informatie geven, plezier verschaffen, meningen of aanwijzingen bevatten over voor hen bekende onderwerpen.
- 19 De leerlingen leren zich naar inhoud en vorm in het Fries uit te drukken in situaties uit hun dagelijks leven waarin zij informatie vragen of geven over een onderwerp waarmee zij vertrouwd zijn.

Schriftelijk taalonderwijs

- 20 De leerlingen leren informatie te verwerven uit teksten in het Fries in frequent voorkomende teksttypen (zoals artikelen in jeugdrubrieken, liedjes, verhalen).
- 21 De leerlingen leren eenvoudige teksten in het Fries te schrijven over alledaagse onderwerpen met het doel met anderen over die onderwerpen te communiceren.

Taalbeschouwing, waaronder strategieën

- 22 De leerlingen verwerven een woordenschat van frequent gebruikte Friese woorden en strategieën voor het begrijpen van voor hen onbekende woorden.

Rekenen/wiskunde

Karakteristiek

In de loop van het primair onderwijs verwerven kinderen zich – in de

context van voor hen betekenisvolle situaties – geleidelijk vertrouwdheid met getallen, maten, vormen, structuren en de daarbij passende relaties en bewerkingen. Ze leren «wiskundetaal» gebruiken en worden «wiskundig geletterd» en gecijferd. De wiskundetaal betreft onder andere reken-wiskundige en meetkundige zegswijzen, formele en informele notaties, schematische voorstellingen, tabellen, grafieken en opdrachten voor de rekenmachine. «Wiskundig geletterd» en gecijferd betreft onder andere samenhangend inzicht in getallen, maatzicht en ruimtelijk inzicht, een repertoire van parate kennis, belangrijke referentie-getallen en -maten, karakteristieke voorbeelden en toepassingen en routine in rekenen, meten en meetkunde. Meetkunde betreft ruimtelijke oriëntatie, het beschrijven van verschijnselen in de werkelijkheid en het redeneren op basis van ruimtelijk voorstellingsvermogen in twee en drie dimensies.

De onderwerpen waaraan kinderen hun «wiskundige geletterdheid» ontwikkelen zijn van verschillende herkomst: het leven van alledag, andere vormingsgebieden en de wiskunde zelf. Bij de selectie en aanbieding van de onderwerpen wordt rekening gehouden met wat kinderen al weten en kunnen, met hun verdere vorming, hun belangstelling en de actualiteit, zodat kinderen zich uitgedaagd voelen tot wiskundige activiteit en zodat ze op eigen niveau, met plezier en voldoening, zelfstandig en in de groep uit eigen vermogen wiskunde doen: wiskundige vragen stellen en problemen formuleren en oplossen.

In de reken-wiskundeles leren kinderen een probleem wiskundig op te lossen en een oplossing in wiskundetaal aan anderen uit te leggen. Ze leren met respect voor ieders denkwijze wiskundige kritiek te geven en te krijgen. Het uitleggen, formuleren en noteren en het elkaar kritiseren leren kinderen als specifiek wiskundige werkwijze te gebruiken om alleen en samen met anderen het denken te ordenen, te onderbouwen en fouten te voorkomen.

Kerdoelen

Wiskundig inzicht en handelen

- 23 De leerlingen leren wiskundetaal gebruiken.
- 24 De leerlingen leren praktische en formele reken-wiskundige problemen op te lossen en redeneringen helder weer te geven.
- 25 De leerlingen leren aanpakken bij het oplossen van reken-wiskunde problemen te onderbouwen en leren oplossingen te beoordelen.

Getallen en bewerkingen

- 26 De leerlingen leren structuur en samenhang van aantallen, gehele getallen, kommagetallen, breuken, procenten en verhoudingen op hoofdlijnen te doorzien en er in praktische situaties mee te rekenen.
- 27 De leerlingen leren de basisbewerkingen met gehele getallen in elk geval tot 100 snel uit het hoofd uitvoeren, waarbij optellen en aftrekken tot 20 en de tafels van buiten gekend zijn.
- 28 De leerlingen leren schattend tellen en rekenen.
- 29 De leerlingen leren handig optellen, aftrekken, vermenigvuldigen en delen.
- 30 De leerlingen leren schriftelijk optellen, aftrekken, vermenigvuldigen en delen volgens meer of minder verkorte standaardprocedures.

31 De leerlingen leren de rekenmachine met inzicht te gebruiken.

Metten en meetkunde

32 De leerlingen leren eenvoudige meetkundige problemen op te lossen.

33 De leerlingen leren meten en leren te rekenen met eenheden en maten, zoals bij tijd, geld, lengte, omtrek, oppervlakte, inhoud, gewicht, snelheid en temperatuur.

Oriëntatie op jezelf en de wereld

Karakteristiek

In dit leergebied oriënteren leerlingen zich op zichzelf, op hoe mensen met elkaar omgaan, hoe ze problemen oplossen en hoe ze zin en betekenis geven aan hun bestaan. Leerlingen oriënteren zich op de natuurlijke omgeving en op verschijnselen die zich daarin voordoen. Leerlingen oriënteren zich ook op de wereld, dichtbij, veraf, toen en nu en maken daarbij gebruik van cultureel erfgoed.

Kinderen zijn nieuwsgierig. Ze zijn voortdurend op zoek om zichzelf en de wereld te leren kennen en te verkennen. Die ontwikkelingsbehoefte is een aangrijpingspunt voor dit leergebied. Tegelijk stelt de samenleving waarin kinderen opgroeien haar eisen. Kinderen vervullen nu en straks taken en rollen, waarop ze via onderwijs worden voorbereid. Het gaat om rollen als consument, als verkeersdeelnemer, als burger in een democratische rechtstaat. Kennis over en inzicht in belangrijke waarden en normen, en weten hoe daarnaar te handelen, zijn voorwaarden voor samenleven. Respect en tolerantie zijn er verschijningsvormen van.

Bij het leren kennen van de wijze waarop mensen hun omgeving inrichten spelen economische, politieke, culturele, technische en sociale aspecten een belangrijke rol. Het gaat daarbij om datgene wat van belang is voor betekenisverlening aan het bestaan, om duurzame ontwikkeling, om (voedsel)veiligheid en gezondheid en om technische verworvenheden.

Bij het oriënteren op de natuur gaat het om jezelf, om dieren en planten en natuurverschijnselen. Bij de oriëntatie op de wereld gaat het om de vorming van een wereldbeeld in ruimte en tijd. Leerlingen ontwikkelen een geografisch wereldbeeld aan de hand van gebieden en met behulp van kaartvaardigheden. Ze ontwikkelen een historisch wereldbeeld. Dat betekent dat ze kennis hebben van historische verschijnselen in delen van de wereld en van chronologie. Leerlingen leren hun wereldbeeld (over henzelf en de wereld), aan de hand van actuele onderwerpen, voortdurend «bij de tijd» te brengen.

Waar mogelijk worden onderwijsinhouden over mensen, de natuur en de wereld in samenhang aangeboden. Dit komt het «begrijpen» door leerlingen ten goede en draagt voorts bij aan vermindering van de overladenheid van het onderwijsprogramma. Ook inhouden uit andere leergebieden worden betrokken op de «oriëntatie op jezelf en de wereld». Te denken valt aan het lezen en maken van teksten (begrijpend lezen), het meten en het verwerken van informatie in onder andere tabellen, tijdlijn en grafieken (rekenen/wiskunde) en het gebruik van beelden en beeldend materiaal (kunstzinnige oriëntatie). Onderwijs is er immers vooral op gericht om leerlingen zicht te geven op betekenis en samenhang.

Mens en samenleving

- 34 De leerlingen leren zorg te dragen voor de lichamelijke en psychische gezondheid van henzelf en anderen.
- 35 De leerlingen leren zich redzaam te gedragen in sociaal opzicht, als verkeersdeelnemer en als consument.
- 36 De leerlingen leren hoofdzaken van de Nederlandse en Europese staatsinrichting en de rol van de burger.
- 37 De leerlingen leren zich te gedragen vanuit respect voor algemeen aanvaarde waarden en normen.
- 38 De leerlingen leren hoofdzaken over geestelijke stromingen die in de Nederlandse multiculturele samenleving een belangrijke rol spelen.
- 39 De leerlingen leren met zorg om te gaan met het milieu.

Natuur en techniek

- 40 De leerlingen leren in de eigen omgeving veel voorkomende planten en dieren onderscheiden en benoemen en leren hoe ze functioneren in hun leefomgeving.
- 41 De leerlingen leren over de bouw van planten, dieren en mensen en over de vorm en functie van hun onderdelen.
- 42 De leerlingen leren onderzoek doen aan materialen en natuurkundige verschijnselen, zoals licht, geluid, electriciteit, kracht, magnetisme en temperatuur.
- 43 De leerlingen leren hoe je weer en klimaat kunt beschrijven met behulp van temperatuur, neerslag en wind.
- 44 De leerlingen leren bij producten uit hun eigen omgeving relaties te leggen tussen de werking, de vorm en het materiaalgebruik.
- 45 De leerlingen leren oplossingen voor technische problemen te ontwerpen, deze uit te voeren en te evalueren.
- 46 De leerlingen leren dat de positie van de aarde ten opzichte van de zon, seizoenen en dag en nacht veroorzaakt.

Ruimte

- 47 De leerlingen leren de ruimtelijke inrichting van de eigen omgeving te vergelijken met die in omgevingen elders, in binnen- en buitenland, vanuit de perspectieven landschap, wonen, werken, bestuur, verkeer, recreatie, welvaart, cultuur en levensbeschouwing. In ieder geval wordt daarbij aandacht besteed aan twee lidstaten van de Europese Unie en twee landen die in 2004 lid worden/ werden, de Verenigde Staten en een land in Azië, Afrika en Zuid-Amerika.
- 48 Kinderen leren over de maatregelen die in Nederland genomen worden/ werden om bewoning van door water bedreigde gebieden mogelijk te maken.

- 49 De leerlingen leren over de mondiale ruimtelijke spreiding van bevolkingsconcentraties en godsdiensten, van klimaten, energiebronnen en van natuurlandschappen zoals vulkanen, woestijnen, tropische regenwouden, hooggebergten en rivieren.
- 50 De leerlingen leren omgaan met kaart en atlas, beheersen de basistopografie van Nederland, Europa en de rest van de wereld en ontwikkelen een eigentijds geografisch wereldbeeld.

Tijd

- 51 De leerlingen leren gebruik te maken van eenvoudige historische bronnen en ze leren aanduidingen van tijd en tijdsindeling te hanteren.
- 52 De leerlingen leren over kenmerkende aspecten van de volgende tijdvakken: jagers en boeren; Grieken en Romeinen; monniken en ridders; steden en staten; ontdekkers en hervormers; regenten en vorsten; pruiken en revoluties; burgers en stoommachines; wereldoorlogen; televisie en computer.
- 53 De leerlingen leren over de belangrijke historische personen en gebeurtenissen uit de Nederlandse geschiedenis en kunnen die voorbeeldmatig verbinden met de wereldgeschiedenis.

Kunstzinnige oriëntatie

Karakteristiek

Door middel van een kunstzinnige oriëntatie maken kinderen kennis met kunstzinnige en culturele aspecten in hun leefwereld. Het gaat bij dit domein om kennismaking met dié aspecten van cultureel erfgoed waarmee mensen in de loop van de tijd vorm en betekenis hebben gegeven aan hun bestaan. Het gaat bij kunstzinnige oriëntatie ook om het verwerven van enige kennis van de hedendaagse kunstzinnige en culturele diversiteit. Dit vindt zowel op school plaats, als via regelmatige interactie met de (buiten)wereld. Kinderen leren zich aan de hand van kunstzinnige oriëntatie open te stellen: ze kijken naar schilderijen en beelden, ze luisteren naar muziek, ze genieten van taal en beweging. Kunstzinnige oriëntatie is er ook op gericht bij te dragen aan de waardering van leerlingen voor culturele en kunstzinnige uitingen in hun leefomgeving. Ze leren daarnaast zichzelf te uiten met aan het kunstzinnige domein ontleende middelen:

- ze leren de beeldende mogelijkheden van diverse materialen onderzoeken, aan de hand van de aspecten kleur, vorm, ruimte, textuur en compositie;
- ze maken tekeningen en ruimtelijke werkstukken;
- ze leren liedjes en leren ritme-instrumenten te gebruiken als ondersteuning bij het zingen;
- ze spelen en bewegen.

Waar mogelijk worden daarbij onderwerpen gebruikt die samenhangen met die uit andere leergebieden. Het onderwijs wordt daardoor meer samenhangend en mede daardoor betekenisvoller voor leerlingen. Maar voorop staat natuurlijk de authentieke bijdrage van kunstzinnige oriëntatie aan de ontwikkeling van kinderen.

Kerdoelen

- 54 De leerlingen leren beelden, taal, muziek, spel en beweging te gebruiken om er gevoelens en ervaringen mee uit te drukken en om er mee te communiceren.

55 De leerlingen leren op eigen werk en dat van anderen te reflecteren.

56 De leerlingen verwerven enige kennis over en krijgen waardering voor aspecten van cultureel erfgoed.

Bewegingsonderwijs

Karakteristiek

Kinderen bewegen veel en graag. Dat zien we bijvoorbeeld op het schoolplein tijdens het buitenspelen van de kleuters. Het behouden van die actieve leefstijl is een belangrijke doelstelling van dit leergebied. Om dat doel te bereiken leren kinderen in het bewegingsonderwijs deelnemen aan een breed scala van bewegingsactiviteiten, zodat ze een ruim «bewegingsrepertoire» opbouwen. Dat repertoire bevat motorische aspecten, maar ook sociale vaardigheden.

Leerlingen leren de hoofdbeginselen van de belangrijkste bewegings- en spelvormen ervaren in aansprekende bewegingssituaties. Het gaat daarbij om bewegingsvormen als balanceren, springen, klimmen, schommelen, duikelen, hardlopen en bewegen op muziek. En om spelvormen als tikspelen, doelspelen, spelactiviteiten waarbij het gaat om mikken en jongleren en stoeispelen.

Vanuit dit aanbod zullen kinderen zich ook kunnen oriënteren op de buitenschoolse bewegings- en sportcultuur en de meer seizoengebonden bewegingsactiviteiten.

De meeste bewegings- en sportactiviteiten worden gezamenlijk ondernomen en dus is het nodig om te leren afspreken wat de regels zijn, hoe die na te leven en wie welke rol speelt. Verder hoort daarbij elkaar helpen, op veiligheid letten, elkaars mogelijkheden respecteren en eigen mogelijkheden verkennen.

Het is eigen aan «bewegen» dat er plezier aan te beleven valt. Dat plezier is van groot belang voor een blijvende deelname aan bewegingsactiviteiten.

Kerdoelen

57 De leerlingen leren op een verantwoorde manier deelnemen aan de omringende bewegingscultuur en leren de hoofdbeginselen van de belangrijkste bewegings- en spelvormen ervaren en uitvoeren.

58 De leerlingen leren samen met anderen op een respectvolle manier aan bewegingsactiviteiten deelnemen, afspraken maken over het reguleren daarvan, de eigen bewegingsmogelijkheden inschatten en daarmee bij activiteiten rekening houden.